

"злочинів економічної спрямованості", так і "злочинів, пов'язаних з використанням бюджетних коштів", тобто конкретного переліку злочинів, які цими поняттями охоплюються. Це обумовлює й те, що на практиці межі економічної злочинності визначаються досить довільно. І як наслідок цього статистична картина злочинів може бути суттєво зміненою без змін її реального стану, а лише через зміни у законодавчому визначенні цих злочинів, правил реєстрації і обліку тощо.

УДК 343.8

О.В. Лисодед*

ЩОДО ЗМІН У ПРАВОВОМУ СТАТУСІ ЗАСУДЖЕНИХ (КОМЕНТАР ДО ЗАКОНУ УКРАЇНИ ВІД 21 СІЧНЯ 2010 Р. № 1828-VI)

21 січня 2010 р. Верховна Рада України прийняла Закон України № 1828-VI "Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо забезпечення прав засуджених осіб в установах виконання покарань"¹. За шість років дії Кримінально-виконавчого кодексу України² це найбільш суттєвий закон, який покращує правовий статус засуджених в Україні. Вказаним законом вносяться зміни і доповнення у більш ніж 40 статей КВК України, окремі статті чи частини статей викладено в новій редакції, кодекс доповнено новими статтями. Як вбачається, усі ці нововведення умовно можна поділити на дві частини: 1) які стосуються правового статусу засуджених взагалі і 2) які стосуються правового статусу засуджених до окремих видів кримінальних покарань.

Стосовно правового статусу засуджених взагалі слід зазначити, що уточнено і розширено основи правового статусу засуджених. Зокрема, найбільш важливим, з нашої точки зору, є наступне:

1) Стаття 5 КВК України доповнена новим принципом кримінально-виконавчого законодавства, а саме принципом поваги до прав і свобод людини.

---

* Кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого.

¹ Відом. Верхов. Ради України. - 2010. - №12. - Ст.114.

² Далі - КВК України.

2) У новій редакції викладена ч. 2 ст. 7 КВК України, в якій зазначається, що засуджені користуються всіма правами людини та громадянина, передбачених Конституцією України за винятком обмежень, визначених КВК України, законами України і встановлених вироком суду. У початковій редакції цієї частини про Конституцію України чомусь забули.

2) Стаття 7 КВК України доповнена частиною п'ятою, в якій вказується, що дискримінація засуджених за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками забороняється. Це цілком узгоджується як з Конституцією України (ст. 24), так і з Загальною декларацією прав людини (ст. 2) та Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод (ст. 14).

4) Розширений перелік осіб, які мають право відвідувати установи виконання покарань для здійснення контролю без спеціального дозволу. Крім осіб, які були вказані у первинній редакції ч. 1 ст. 24 КВК України, таке право отримали також: а) спеціально уповноважені представники Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; б) голова, заступники голови та члени Комісії при Президенті України у питаннях помилування; Міністр юстиції України, в) члени Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нещасливому або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню; г) голова, заступник голови та члени спостережної комісії, які здійснюють організацію громадського контролю за дотриманням прав і законних інтересів засуджених під час виконання кримінальних покарань.

В новій редакції викладена ст. 25 КВК України, яка регулює питання участі громадськості у процесі виправлення засуджених та громадського контролю під час виконання кримінальних покарань. Можна констатувати, що сфера дії громадського впливу, як одного із засобів виправлення і ресоціалізації засуджених (ч. 3 ст. 6 КВК України) певною мірою розширена, але для того, щоб ст. 25 КВК України запрацювала потрібно прийняття ще додатково спеціального законодавства. Наприклад, у Російській Федерації з цього приводу діє Федеральний закон від 10 червня 2008 р. № 76-ФЗ "Про громадський контроль за забезпеченням прав людини в місцях примусового три-

мання та про сприяння особам, що знаходяться в місцях примусового тримання"¹.

Стосовно правового статусу засуджених до окремих видів кримінальних покарань слід зазначити, що вказаний Закон України вносить зміни і доповнення до порядку і умов відбування тільки трьох видів кримінальних покарань: а) обмеження волі; б) тримання у дисциплінарному батальйоні військовослужбовців; в) позбавлення волі. Причому, суттєві нововведення стосуються, у першу чергу, процесу виконання покарання у виді позбавлення волі. Зокрема, найбільш важливим, з нашої точки зору, є наступне:

3) Стаття 11 КВК України доповнена частиною шостою, в якій закріплюється наявність секторної системи у колоніях мінімального і середнього рівнів безпеки, яка запозичена із шведської моделі виконання покарань. Так, на законодавчому рівні встановлено, що у виправних колоніях середнього рівня безпеки можуть створюватися сектори максимального рівня безпеки для відбування покарання чоловіками, засудженими до довічного позбавлення волі, а у виправних колоніях мінімального рівня безпеки можуть створюватися сектори середнього рівня безпеки для відбування покарання жінками, теж засудженими до довічного позбавлення волі. Слід вказати, що подібні сектори вже створені. Наприклад, у Харківській області сектор максимального рівня безпеки для чоловіків, засуджених до позбавлення волі, існує в Темнівській виправній колонії № 100, яка має статус колонії середнього рівня безпеки, а сектор середнього рівня безпеки для жінок, засуджених до позбавлення волі, побудований у Качанівській виправній колонії № 54, яка має статус колонії мінімального рівня безпеки із звичайними умовами. Незрозуміло лише, чому у період 2004–2009 рр. такі сектори створювалися на підставі Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, затверджених наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань від 25 грудня 2003 р. № 275², тобто на підставі підзаконного нормативно-правового акту, а не на підставі закону?

З цього приводу відповідні зміни стосовно розподілу засуджених до довічного позбавлення волі по секторах нарешті внесені і у ч. 2 ст. 18 КВК України.

---

¹ <http://www.rg.ru/2008/06/18/prava-cheloveka-dok.html>

² Офіц. вісн. України. – 2003. – № 52. – Ст. 2898.

2) Певні зміни внесені в умови тримання засуджених до позбавлення волі у структурних дільницях виправних колоній. Так, відповідно до змін у ч. 2 ст. 99 КВК України встановлюється, що засуджені у дільницях соціальної реабілітації тримається тільки під наглядом¹; ч. 4 ст. 94 КВК України доповнюється положенням про те, що у виправних колоніях для тримання засуджених жінок дільниця посиленого контролю не створюється; відповідно до нової редакції ч. 2 ст. 97 КВК України у дільниці посиленого контролю виправних колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання і виправних колоній середнього рівня безпеки засуджені тримаються в ізольованих жилих приміщеннях, а в дільниці посиленого контролю виправних колоній максимального рівня безпеки – у приміщеннях камерного типу.

Проте граничні строки тримання засуджених у дільницях посиленого контролю, на що вже зверталась увага раніше², так і не встановлені, що створює можливість адміністрації виправної колонії для зловживань. При бажанні будь-якого засудженого можна визнати таким, що виявив, як це зазначається у ч. 4 ст. 94 КВК України, високий ступінь соціально-педагогічної занедбаності чи потяг до продовження протиправної поведінки, або ж таким, що не проявив готовності до самокерованої соціально-правомірної поведінки, адже ці поняття є не нормативними, а оціночними. І по суті засуджений, виходячи із умов тримання у дільниці посиленого контролю, поміщується у "мікротюрму" на невизначений строк.

1) Змінюються умови тримання засуджених до довічного позбавлення волі. Так, КВК України доповнено ст. 151¹, де зазначається, що: а) засуджені до цього виду покарання після фактичного відбуття п'ятнадцяти років строку покарання можуть бути переведені з приміщень камерного типу, в яких вони тримаються на сьогоднішній день по дві особи, до багатомісних приміщень камерного типу виправної колонії максимального рівня безпеки; б) у такому разі їм надається дозвіл на участь у групових заходах освітнього, культурно-

¹ У початковій редакції ч. 2 ст. 99 КВК України вказувалось, що засуджені у дільниці соціальної реабілітації тримались під наглядом, а на території житлової зони – ще й під охороною.

² Степанюк А.Х. Позитивна кримінальна відповідальність як предмет регулювання Кримінально-виконавчого кодексу України // Питання боротьби зі злочинністю: Зб. наук. пр. – Вип. 9. – Х.: Право, 2004. – С. 86.

масового та фізкультурно-оздоровчого характеру; в) після відбуття не менш як п'яти років у таких приміщеннях вони можуть бути переведені до звичайних жилих приміщень виправної колонії максимального рівня безпеки. Тобто у засуджених до довічного позбавлення волі розширюється можливість спілкування з навколишнім світом (хоч і з собі подібними) і серед них буде впроваджуватися так звана "групова терапія". Результативність цих змін мабуть покаже майбутнє.

У разі злісного порушення встановленого порядку відбування покарання засуджені можуть бути переведені із звичайних жилих приміщень назад до приміщень камерного типу. Зміна умов тримання не застосовується до засуджених, які хворіють на венеричні захворювання, активну форму туберкульозу, та з психічними розладами (ч. 3, 4 ст. 151¹ КВК України).

2) Змінюються також умови відбування покарання для засуджених до позбавлення волі жінок, які мають дітей. Зокрема, ст.141 КВК України доповнена новою частиною, в якій зазначається, що засуджені жінки можуть проживати із своїми дітьми віком до трьох років у будинку дитини, для цього адміністрація виправної колонії створює необхідні умови для проживання і контролю за поведінкою жінок у будинку дитини. За первинною редакцією ст. 141 КВК України жінки (крім засуджених до позбавлення волі на строк більше п'яти років за умисні тяжкі та особливо тяжкі злочини) могли поміщати своїх дітей до будинку дитини, але спілкуватися могли з ними тільки у вільний від роботи час без права спільного проживання.

3) У засуджених до позбавлення волі з'явилась нова підстава для короткочасних виїздів за межі виправних колоній. Так, ст.111 КВК України доповнено новою частиною, відповідно до якої засуджені, які працюють та перебувають у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання, мають право на щорічний короткочасний виїзд за межі колонії тривалістю 14 календарних днів. Дана норма набуває чинності з 1 січня 2012 р.

З приводу цього нововведення хотілось би зробити принаймні два зауваження. По-перше, як вбачається з конструкції норми, – це право засуджених, якому повинен кореспондувати обов'язок адміністрації надати виїзд (на відміну від таких підстав для короткочасних виїздів як смерть або тяжка хвороба близького родича чи стихійне лихо (ч.1 ст.111 КВК України), при яких надання дозволу на виїзд залишається правом адміністрації). По-друге, вказана підстава, на

нашу думку, по суті є звичайною відпусткою для працюючих засуджених, а у даному випадку – ще й з виїздом за межі колонії. Незрозуміло тільки, чому до цього часу засуджені, які працюють, не мають права на відпустку? Адже в ст.45 Конституції України чітко написано, що кожен, хто працює, має право на відпочинок. Це право забезпечується наданням днів щотижневого відпочинку, а також оплачуваної щорічної відпустки, встановленням скороченого робочого дня щодо окремих професій і виробництв, скороченої тривалості роботи у нічний час. І ніяких обмежень щодо засуджених з цього приводу Основний закон не встановлює.

Слід також нагадати, що у Російській Федерації право на щорічну оплачувану відпустку відповідно до ч. 4 ст. 104 КВК РФ мають всі без виключення засуджені до позбавлення волі, які працюють: терміном 18 робочих днів – для тих, які відбувають покарання у виховних колоніях; терміном 12 робочих днів – для засуджених, які відбувають покарання у інших виправних установах. За ч. 5 ст. 104 КВК РФ за певних підстав тривалість щорічної оплачуваної відпустки може бути збільшена до 18 робочих днів, а неповнолітнім засудженим – навіть до 24 робочих днів. Надання таких відпусток працюючим засудженим є безумовним, а вже надання виїзду засудженим у відпустку за межі виправних установ здійснюється з урахуванням характеру і тяжкості вчиненого злочину, відбутого строку покарання, особи і поведінки засудженого (ч. 5 ст. 97 КВК РФ).

4) До прав засуджених до позбавлення волі, передбачених ч. 1 ст. 107 КВК України, додалося право звертатися до адміністрації колонії з проханням внести подання щодо умовно-дострокового звільнення від відбування покарання чи заміни невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням.

5) Число посилок (передач) і бандеролей, що одержують засуджені до позбавлення волі нарешті не обмежується. Відповідні зміни внесені у ст.ст.112, 130, 138-140, 143, 151 КВК України.

6) Засудженим до позбавлення волі надано право на телефонні розмови теж без обмеження їх кількості, але під контролем адміністрації. Відповідні зміни внесені у ч. 5 ст. 110 та у ч. 1 ст. 130 КВК України¹. Дана норма набуває чинності також з 1 січня 2012 р.

¹ У початковій редакції ч. 5 ст. 110 КВК України засудженим надавалося право на чотири телефонні розмови протягом року тривалістю до п'ятнадцяти хвилин кожна.

7) У новій редакції викладено ч.3 ст.113 КВК України, де зазначається, що кореспонденція, яку одержують і надсилають засуджені до відбування покарання у виправних колоніях мінімального рівня безпеки із звичайними умовами тримання, середнього та максимального рівня безпеки, підлягає перегляду. З цього робимо висновок, що кореспонденція, яку одержують і надсилають засуджені до відбування покарання у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання перегляду не підлягає. У початковій редакції ч. 3 ст. 113 КВК України зазначалось, що вся кореспонденція засуджених до позбавлення волі підлягала перегляду.

8) Для засуджених, які не мають робітничої професії, за якою вони можуть бути працевлаштовані в колонії, не є обов'язковою підготовка на курсах професійного навчання робітників на виробництві. Відповідно до змін у ч. 4 ст. 125 КВК України адміністрація колонії повинна надавати тільки можливість такої підготовки, тобто засуджений сам повинен вирішувати потрібна чи не потрібна йому така підготовка.

9) Частина 3 статті 128 КВК України доповнюється положенням про те, що адміністрація колонії не повинна виявляти свого ставлення до певної релігії чи конфесії.

10) До засуджених до позбавлення волі вже не буде застосовуватися такий захід стягнення як призначення на позачергове чергування по прибиранню приміщень і території колонії, що цілком узгоджується з п. 28.1 Мінімальних стандартних правил поведіння з в'язнями, де встановлюється, що засуджених не слід карати в дисциплінарному порядку роботою з обслуговування установи конання покарань¹. До засуджених, які тримаються у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання, не застосовується також такий захід стягнення як переведення до приміщень камерного типу (одиначної камери) на строк до трьох місяців. Відповідні зміни внесені у ч. 1 ст. 132 та ст. 145 КВК України.

11) Частково змінюється у кращу сторону матеріально-побутове забезпечення засуджених до позбавлення волі. Зокрема, у ч. 1 ст. 115 КВК України у новій редакції зазначається, що засуджені, як правило, тримаються у приміщеннях блочного типу і норма жилої площі на

---

¹ Права людини і професійні стандарти для працівників пенітенціарної системи в документах міжнародних організацій. - К.: Сфера, 2002. - С. 64.

одного засудженого не може бути менш як чотири квадратні метри¹. Дані положення набувають чинності теж з 1 січня 2012 р.

Що ж стосується виконання покарань у виді тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців та обмеження волі, то суттєвих змін Закон України від 21 січня 2010 р. № 1828-VI у норми КВК України не вносить. Стосовно виконання покарання у виді обмеження волі слід зазначити, що уточнений порядок прийняття засуджених до виправного центру. Зокрема ст. 59 КВК України доповнена частиною першою, де вказується, що всі новоприбулі до виправного центру засуджені тримаються в окремих приміщеннях, де протягом чотирнадцяти діб проходять медичне обстеження для виявлення інфекційних та інших захворювань, а також первинне психолого-педагогічне та інше вивчення, тобто так, як і для засуджених до позбавлення волі.

Розширений також перелік осіб, щодо яких кримінально-виконавча інспекція чи адміністрація виправного центру повинна внести до суду подання про звільнення від відбування покарання. Так, у новій редакції викладена ч. 9 ст. 59 КВК України, де крім інвалідів першої чи другої групи, пенсіонерів, жінок, що завагітніли (початкова редакція), вказуються також і особи, які захворіли на тяжку хворобу, яка перешкоджає відбуванню покарання.

Серед заходів стягнення, що застосовуються до осіб, засуджених до обмеження волі, виключений також такий захід як призначення на позачергове чергування з прибирання гуртожитку і прилеглої до нього території (ч. 1 ст. 68 КВК України).

Стосовно ж засуджених військовослужбовців в новій редакції викладена ч. 5 ст. 71 КВК України, де зазначається, що на них поширюються положення КВК України щодо суспільно корисної праці, соціально-виховної роботи, загальноосвітнього і професійно-технічного навчання, громадського впливу, тобто основні засоби виправлення та ресоціалізації засуджених. Військовослужбовці також отримали право вести телефонні розмови без обмеження їх кількості у порядку, встановленому командиром дисциплінарного батальйону (в новій редакції викладена ч. 3. ст. 73 КВК України, яка на відміну від ч. 5 ст. 111 КВК України, набула чинності з моменту опублікування даного Закону).

¹ Відповідно до ч. 1 ст. 74 ВТК України засудженим до позбавлення волі гарантувалась норма живої площі на одного засудженого у виправно-трудових колоніях не менш як два квадратних метри, у виховно-трудових колоніях і в тюрмах - не менш як два з половиною квадратні метри. У початковій редакції ч. 1 ст. 115 КВК України ця норма була вже збільшена до трьох квадратних метрів.

Таким чином, в цілому можна стверджувати, що Закон України від 21 січня 2010 р. №1828-VI вносить значні зміни щодо розширення та забезпечення прав засуджених, особливо засуджених до позбавлення волі. Між тим, ще багато положень КВК України не відповідають міжнародним стандартам поведіння із засудженими і робота по покращенню правового статусу засуджених в Україні повинна продовжуватись.

УДК 343.132[094.5.072]

С.І. Пічкуренко*

РОЛЬ ВІДОМЧОГО І ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОНІВ ПРИ ВИКОРИСТАННІ РЕЗУЛЬТАТІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Оперативно-розшукова діяльність є найбільш дієвим і ефективним механізмом в профілактиці і розкритті злочинів.

Сучасна оперативно-розшукова діяльність вимагає поглибленого психологічного, інтелектуально-логічного, наукового і професійного підходу.

Оперативно-розшукова діяльність, яка раніше регламентувалася відомчими інструкціями і наказами і носила закритий, таємний характер, в незалежній Україні, в якій за Конституцією встановлено і закріплено верховенство права, законодавчо легалізована [1,2,3]. Оперативно-розшукові підрозділи законодавством наділені широкими повноваженнями, але ним же встановлені і обмеження в їх діяльності, гарантії конституційних прав громадян, чим і обумовлена актуальність вибраної теми.

Конституція України гарантує права та свободи особи, які ніким не можуть бути порушені. В розділі першому статті 3 Конституції передбачено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [4]. Обмеження конституційних прав та свобод громадян повинні

---

* Кандидат юридичних наук, доцент кафедри оперативно-пошукової роботи та документування факультету підготовки кадрів спеціальних підрозділів Національної академії внутрішніх справ.